

tous les procédés, du plus primitif et jusqu'à l'utilisation de la force hydraulique. Puis vient un bref rapport sur la diffusion des laminoirs dans notre pays, d'un côté en bas jusqu'à la Macédoine, de l'autre en Istrie et en Dalmatie et au-delà des frontières actuelles, en Grèce et en Albanie.

L'ancien mode de foulage du drap disparaît avec les progrès de la civilisation, car aujourd'hui ce sont les usines qui effectuent ce travail.

Predpisi o obleki in blagu v policijskih redih 16. stoletja

Sergij Vilfan

Razlike, ki so jih razni družbeni redi uvedli med ljudmi, so imele za posledico tudi razlikovanje prebivalstva po obleki glede na družbeni položaj vsakega posameznika. Obleka je bila pač najobičajnejši in najvidnejši način zunanjšega razlikovanja ljudi po socialnem položaju in poklicu.¹ To razlikovanje je zapustilo svoje sledove tudi v ljudskem izražanju, ki je na primer v preteklem stoletju razlikovalo med »žametasto« in »prteno gospodo« — tedanjimi podeželskimi veljaki.² Če posežemo v starejšo zgodovino, nam pravni in družbeni pomen obleke dokazuje njena vloga pri ustoličenju koroških vojvod.

Klasifikacija ljudi po obleki je bila uzakonjena tudi v pravnem redu vsake dobe. Tako omenjajo viri, da je že Karel Veliki določil, kakšno obleko smejo nositi kmetje.³ Tudi pozneje so izhajali številni oblačilni redi.⁴

Potreba po zapisu pravil za oblačenje je prišla znatno do izraza ob novih gospodarskih pogojih 16. stol., in to tudi v naših krajih.⁵ S pojavom novih produkcijskih načinov, zlasti z razvojem manufaktur v zapadnejših deželah in na Češkem, z večjo vključitvijo gospodarstva naših krajev v evropsko gospodarstvo in z naraščajočim vplivom denarnega gospodarstva in meščanstva, se porazdelitev materialnih dobrin ni več popolnoma ujemala s prejšnjo, na fevdalnem redu temelječo klasifikacijo ljudi. Posledice tega razvoja so se pokazale tudi v omenjenem razlikovanju ljudi po obleki. Kdor je v novih, zanj ugodnejših gospodarskih razmerah prišel do večjega bo-

¹ Prim. Aleksander Hudovernik, *Pravni običaji slovenski*, SP, III, 1883.

² Janko Polec, *Križnikovi odgovori na vprašanja v Bogiščevem »Napatku«*, *Razprave pravnega razreda AZU*, III, str. 195. — Prim. Kocbek-Sašelj, *Slov. preg.*, str. 156.

³ Viktor Geramb, *Steirisches Trachtenbuch*, I, 259.

⁴ *Isti*, II, 547.

⁵ To ne pomeni, da je razkošje v obleki le posebnost 16. stoletja. Za 14. in 15. stoletje primerjaj Geramb, n. d. 261, 288/9 ter posebej za slovenske kraje Bogo Grafenauer, *Boj za staro pravdo*, Ljubljana 1944, str. 30 in zlasti 47 ss, kjer obravnava življenjski standard kmeta v tej dobi.

gastva, ta je stremel za tem, da bi si nabavil tudi bogatejšo obleko iz dragocenejšega blaga in z razkošnejšimi okrasi.

Nosilci obstoječega reda so potrebo po pravni zaščiti tega reda čutili, niso pa mogli odstraniti gospodarskih vzrokov teh pojavov, marveč so se borili proti posledicam samim. Kot sredstvo so jim rabili zlasti policijski redi, ki na ta način postanejo zanimiv vir za zgodovino noše in to predvsem za 16. stoletje.

Pomen policijskih redov za zgodovino noše je spoznal že Geramb,⁶ ki navaja besedilo dveh policijskih redov (iz leta 1552 in 1577) ter iz njih izvaja zaključke za tedanjo nošo. Ker pa s tem še daleč ni izčrpal razpoložljivih virov, bomo skušali sliko dopolniti z drugimi policijskimi in sorodnimi redi, ki so v 16. stol. veljali v naših krajih, ter z listinskim materialom v zvezi z nastankom teh redov.

Čeprav namreč večina predpisov daje le okvirne določbe za vseh pet nižjeavstrijskih dežel (t. j. razen za slovenske dežele tudi za Gornjo in Spodnjo Avstrijo), nam bo ohranjeno listinsko gradivo pripomoglo k temu, da bomo podatke konkretizirali za Štajersko in Koroško ter posebej za Kranjsko, zlasti pa, da si bomo mogli pridobiti dokaj zaokroženo sliko o blagu, ki se je uporabljalo za oblačila. Pri tem bomo glede na potrebe naše etnografije upoštevali predvsem kmečko prebivalstvo, deloma meščansko, ostalo prebivalstvo pa le, kolikor je potrebno za dopolnitev slike.

Vrstni red obravnavanja bo naslednji: v prvem delu — kronološki pregled virov z njihovo bistveno vsebino in podrobnejšo navedbo predpisov glede noše podeželskega prebivalstva; v drugem delu — sistematični pregled dobljenih zaključkov.

Navedba virov, kratek opis njihovega nastanka in bežna navedba njih vsebine v prvem delu tega članka — čeprav bo morda mestoma presegla okvir, postavljen v naslovu — ne bo odveč, ker so policijski redi za etnografijo tudi v več drugih pogledih, in ne le za zgodovino noše zanimivi, v pravni zgodovini pa doslej malo obravnavani. Zadošča, če omenimo, da se v Dolenčevi pravni zgodovini slovenskega ozemlja⁷ citirajo policijski redi nemškega cesarstva, ki v naših krajih niso imeli neposredne veljave, skoraj ne omenjajo se pa policijski redi za naše dežele.

I.

1. Vrsto oblačilnih predpisov 16. stol. začenja v naših deželah Maksimilijanov deželni red,¹ sestavljen na zboru odposlancev vseh gornje- in nižjeavstrijskih dežel, o katerem pa je dvomljivo, ali je bil sploh kdaj proglašen za obveznega. Važen pa je v toliko, ker nam prvič prikazuje stanje pred letom 1519, drugič pa, ker v tem redu srečujemo že nekatere sestavne dele poznejših policijskih redov: prepoved napivanja in preklinjanja,

⁶ N. d. I, 351 s.

⁷ Metod Dolenc, Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, Ljubljana 1935, zlasti str. 240 in 373.

¹ Stan. arh. v Ljubljani, fasc. 394.

predpise o trgovanju in pod. ter poglavje o obleki (von wegen der klaydungen).

Osnutek navaja sledeča glavna razloga za izdajo predpisov o oblačenju: preprečenje odtoka denarja iz dežel in varovanje razlik med stanovi.

Plemičem — nevitozom naj bi bila dovoljena obleka iz sukna, damasta, atlasa in druge svile, razni kožuhi (vech), zlasti kuna, ne pa sobolja in hermelinova koža. Dovoljen naj bi jim bil tudi žamet do dveh vatlov.

Navadnim meščanom, ki niso plemiškega rodu ne vitezi ne doktorji, je prepovedano nositi zlato, bisere, žamet, škrlat, svilo, soboljo in hermelinovo kožo ter zlate in srebrne avbe. Le za telovnike (wamassen) dovoljuje žamet ali svilo, posebej pa še blago iz kamelje dlake (šamlot).

Rokodelcem, njihovim pomočnikom (knecht) in učencem (junger) ter sluzabnikom meščanov in trgovcev dovoljuje ta red sukno, ki pri tretji preprodaji (vber drey ort) ne stane več kot 1 goldinar za vatel.

Kmetom in ostalemu delovnemu ljudstvu v mestih in na deželi je dovoljeno le sukno, čigar cena ne presega enega ogrskega goldinarja za vatel. »Toda glede lindenskega sukna (linnderisch tuch²), ker je bilo to sukno nekdanj navadnemu človeku dobra obleka in če je še izdelano v nekdanji kakovosti in širini, naj nikakor ne bo komur koli prepovedano.« Raznim poklicnim skupinam, med njimi kmetom, dovoljuje nadalje le trakove v vrednosti do 24 krajcarjev.

S tem v zvezi srečujemo v tem viru še zanimivo gospodarsko-politično misel, ki se v poznejših redih ne ponavlja in tudi verjetno ni prišla v praksi v znatnejšem obsegu do veljave: »Da bi ostal denar doma, naj se v deželah (t. j. habsburških) ukrene vse, da se bodo sukno, trakovi in svila izdelovali doma.«

Slednjic naj omenimo še določila o volnenem suknu, ki nam posreduje vpogled v trgovinske razmere te dobe, pa tudi spoznanje o izvoru blaga, ki se je uporabljalo za obleke tudi v naših krajih: »Ker nekateri trgovci prinašajo sukna iz Anglije, Nizozemske, Italije in Nemčije, a jih ne puste taka, kakršna prihajajo iz delavnic, marveč jih nategujejo ter uvažajo brez žigov ali z neobičajnimi žigi, prodajajo pa po stari ceni, naj se ta sukna prodajajo nenategnjena, opremljena z žigi izvoznih mest ter v pravi meri in teži. Merijo naj se na hrbtu (po sredi) in ne skoncema (bey dem endt).« Posebej določa ta red, naj se v mestih postavijo posebni izvedenci za nadzorstvo nad prometom z uvoženim blagom in določa kazni za prejemce blaga za tiste, ki bi se določil tega reda ne držali. Nadalje določa red, naj se z žigi zaznamujejo tudi aras,³ barhent in platno. Razna svilena roba pa, kakor zlate tkanine, žamet, atlas, damast, karmezin itd., ki prihajajo na trg v različni kakovosti, naj se označujejo po izvoru in naj jih pregledujejo izvedenci. (Slede še nekatera določila o uvozu špecerije, zlasti raznih začimb.)

² O tem glej pod II, op. 5.

³ Harras ali arras, po mestu Arras imenovana tkanina, praviloma svilena.

2. Pod naslovom »Nova policija in red rokodelcev in služinčadi v nižjeavstrijskih deželah« je Maksimilijanov naslednik kralj Ferdinand dne 1. aprila 1527 izdal red,⁴ ki je bil sprejet na posvetovanju v ta namen sklicanih zastopstev vseh petih dežel. Kranjske stanovne je kralj o izdaji tega reda obvestil s pismom z dne 28. marca,⁵ naslovljenim na deželnozbodne komisarje z nalogom, da se red razglasi s takojšno veljavnostjo. V naslednjih dneh je vladar poslal kranjskim stanovom 50 tiskanih izvodov tega reda. Po naslovu se sicer ta red približuje poznejšim policijskim redom, po vsebini pa jim je — če izvzamemo med drugim nekatera določila o varuštvu — bolj tuj kot Maksimilijanov deželni red. Vsebuje določila o beračih, ciganih in židih (s tem v zvezi tudi nekaj predpisov o obleki), potujočih pevcih, glumačih in podobnih ljudeh, ne vsebuje pa načelnih določil o noši v splošnem. O glavnem predmetu, ki bi ga po naslovu pričakovali — o rokodelcih in služinčadi, pa red ne govori, »zaradi pomanjkanja časa«, kot se opravičuje vladar v spremnem dopisu. Omenili smo ta red le zaradi popolnosti.

3. Ohranjeni sta nam nadalje dve besedili Ferdinandovih policijskih redov, eno daljše in eno krajše, ki sta obe nedatirani in sta verjetno le osnutka. Obe sta bili najbrž namenjeni za širše območje in ne le za nižjeavstrijske dežele. Daljši osnutek vsebuje predloge protestantskih stanov, krajši pa vladarjeve.

a) Daljši teh osnutkov,⁶ ki ga po več znakih (uvodno sklicevanje na evangelij ter določila o cerkveni imovini) prisojamo protestantskim avtorjem, vsebuje obsežna določila o preklinjanju, napivanju, služinčadi, bolnicah, praznikih, žegnanjih, križevih potih, cerkveni imovini, samovžigalnih puškah, ubojih, dedovanju, pevcih, piskačih in godcih, vzdrževanju cest in mostov, tujih trgovcih, škotih in Savojskih in po vsej tej pisani mešanici določila o blagu in obleki. Predpisi o volnenem blagu se smiselno v glavnem drže Maksimilijanovega deželnega reda. Vrinjeno je določilo, naj imajo tudi sukna, izdelana v trgih in na deželi, pravo dolžino in širino. Predpisi o zlatem blagu in svili vsebujejo nove podatke o uvozu te robe. Omenjena roba, kakor tudi žamet, atlas in damast, se uvaža iz benečanskega, milanskega, iz Genove (ta pomen ima verjetno označba januesisch), iz mesta Luce in od drugod. Ta blaga naj bodo, ker so zelo raznovrstna, označena in naj se za njih pregledovanje postavijo izvedenci. Prav tako naj bodo aras, saten, barhent in platno označeni z mestnimi žigi in znaki svojega izvora. Določila o obleki za kmete in delavce v primeri z Maksimilijanovim deželnim redom niso bistveno spremenjena. Razlika je na primer v določilih, da si kmetje lahko, če hočejo in morejo, obšijejo obleko, a ne z žametom. Zopet je govor o lindenskem blagu, ki se kmetom in delavcem izrečno dovoljuje. Večje razlike so glede plemstva. — Vmes je v tem osnutku še govor o pre-

⁴ Stan. arh. fasc. 394.

⁵ Stan. arh. fasc. 213. Priložena je korespondenca v zvezi s tem, ker meščani tega reda baje niso hoteli priznati.

⁶ Stan. arh. fasc. 394.

kupčevanju živil, merah in uteži, na koncu o porokah, doktorjih in nekaterih zlorabah pri kmetih in podložnikih. Sledi naštetje točk, ki naj se uredi za vsako deželo posebej, kar upravičuje domnevo, da je bil ta osnutek sestavljen na kakem odbornem zboru.

b) Krajši osnutek⁷ se glede materiala (zlasti sukna in svile) ne loči bistveno od daljšega osnutka. Pač pa je klasifikacija plemstva še nekoliko podrobneje izvedena. Na prvem mestu je govor o knezih, na drugem o grofih, gospodi in vitezi, ki jim je dovoljena vsa svila, ne pa zlato, srebro in sobolj. Na tretjem mestu slede doktorji in navadno plemstvo. Tem so dovoljene razne svile, zlasti karmezin, in smejo imeti žametne telovnike ter z žametom obrobene suknje. Ni jim pa dovoljeno, da bi karmezin uporabljali za sedala pri hlačah, za podlogo, niti za čevlje.

Meščani smejo uporabljati slabše vrste svile, boljše sukno, ne pa dražje svile.

Glede »navadnih ljudi« in kmetov se ponavlja običajna hvala lindenskega sukna in predpis, da si kmetje ne smejo nabavljati sukna, ki bi bilo dražje od enega renškega goldinarja.

4. Eden najvažnejših virov je policijski red iz leta 1542. Njegovo izdajo so štajerski stanovi predlagali že l. 1532.⁸ Leta 1539 je Ferdinand dostavil deželam osnutek tega policijskega reda,⁹ ki se je nato obravnaval zlasti na odbornem zboru v Pragi.¹⁰

Vladar utemeljuje izdajo tega zakona s tem, da dosedanji posamezni generali (vrsta zakonodajnih aktov) in povelja niso zalegla.

Določila o obleki se že po razvrstitvi razlikujejo od prejšnjih: medtem ko so gornji redi oz. osnutki pričenjali s privilegiranimi sloji, pričinja ta osnutek oz. red s kmeti. Iz tega reda naj navedemo predvsem prav določilo o kmetih, delavcih in dninarjih. Tem kakor tudi njihovim hčeram je dovoljeno le sukno, izdelano v kraljevinah in deželah habsburške krone, tako za suknje kakor za hlače. Vendar naj bo moškim dovoljeno nositi hlače, ženskam pa imeti jope in telovnike iz boljšega volnenega sukna, čigar vatel pa ne sme biti dražji od enega renškega goldinarja. Dovoljen pa je moškim in ženskam barhent, kolikor ga potrebujejo. Vse to pa brez obšitkov nedeljeno (unzerteilt) in nerazrezano. Moškim so prepovedani baret, pavja peresa in izrezani čevlji, moškim in ženskam pa vse vrste zlata, srebra, čiste ali polsvile, blago iz kamelje dlake (šamlot), imenoma naštete polsvile: vorstat,¹¹ harras, saten in sorodne; vse to bodisi za nakit, bodisi za obleke, ovratnike, orožje (weren), pajčolane in pasove ali katero koli siceršnjo rabo. Dovoljeni pa so moškim klobuki in volnene kape (wolinschlappel) ter hčeram in dekletom svileni trakovi za lase.

⁷ Prav tam.

⁸ Anton Mell, Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte Steiermarks, Graz 1929, str. 399.

⁹ Prav tam, str. 406.

¹⁰ Stan. arh. fasc. 98.

¹¹ Imenovana tudi forstat ali forstand, vrsta polsvile.

Od kožuhov so moškim dovoljene kvečjemu lisičje tace, ženskam pa hrbti domačih zajcev za krzno, sicer pa za kožuhe in podlogo le koža ovac, koz in podobni slabi kožuhi.

Slede določila o navadnih meščanih in prebivalcih mest in trgov. Tem je prepovedano zlato, srebro, biseri, čista in polsvila, šamlot, pisani kožuhi (Feh) in kuna, marveč naj nosijo volneno lindensko sukno ter razne vrste polsvile. Od grobih kožuhov s kratko dlako smejo imeti lisico, dihurja, kožo domačega zajca, jagnjeta in podobno. Obleke smejo le zgoraj obrobiti z bruškim atlasom, arasom ali satenom. Za krzno (khürsen) jim je dovoljena lisica ali domači zajec. Prstane smejo imeti v vrednosti do 5 renških goldinarjev, a brez kamna. Ovratniki smejo biti obšiti s svilo, pajčolani z zlatimi robovi (leistln) v širini enega prsta, telovniki pa iz šamlota ali bruškega atlasa. Pasove smejo imeti v vrednosti do 6 renških goldinarjev, okovane, a nepozlačene, zaponke pa v vrednosti do 1 renškega goldinarja. Dekletom so dovoljeni trakovi za lase iz žameta.

V istem smislu se nadaljujejo predpisi za trgovce in poslovne ljudi, za meščane, ki so člani mestnega sveta in starega rodu, za plemiče in viteze, doktorje, grofe in gospode (barone) itd. Vsaki od teh skupin je dovoljeno do neke meje dragocenejše oblačilo in dražji material.

Ob koncu teh predpisov o obleki slede kazenske določbe, ki predpisujejo za prvo kršitev globo ene desetine vrednosti predmeta, s katerim je bil prekršek storjen, za drugo kršitev zaplembo polovice, za tretjo kršitev pa zaplembo vse vrednosti predmeta.

V predzadnjih členih navaja red predpise o Škotih in Savojskih ter o zlatem blagu in svileni robi. Pod naslovom o Škotih in Savojskih govori tudi o blagu, ki so ga ti trgovci uvažali; organizirana je kontrola nad njihovo zlato, srebrno in svileno robo po tržiščih; aras, saten, barhent in platno, ki ga prinašajo na trg, naj se opremijo z žigi mest, v katerih so izdelani. Policijski red nadalje ureja pravila za trgovanje Škotov in Savojscev.

Glede zlatih in srebrnih tkanin, tudi žameta, atlasa, damasta in druge svilene robe — pravi nadalje osnutek — ki se proizvajajo v laških deželah in drugod, in ki se po kakovosti med seboj ločijo, pa jih trgovci in Savojski v naših deželah na sejnih in izven njih v mestih in na deželi ponujajo in prodajajo dobre poleg slabih, s čimer se »navadni človek« nevede prevara (kar povzroča, da odteka veliko denarja iz naših dežel), zapovedujemo in hočemo, da se odslej naprej ne prodaja nikako zlato ali srebrno sukno, žamet niti svileno blago v kosih niti svilena roba, razen če je spoznat en njihov izvor. Prejšnja določila o volnenem blagu so v tem osnutku izpuščena.

Osnutek je pri zbranih zastopnikih države naletel na zanimanje. Z njim v zvezi je na primer verjetno nastalo zanimivo poročilo, ki pripoveduje o raznih razvadah na Kranjskem, zlasti o pustošenju zemljišč zaradi uboja in otmici objubljenih nevest.¹²

¹² Gl. SP 1943, 219 sl.

Neposredno se osnutka tiče mnenje kranjskih mest iz leta 1542.¹³ Glede predpisov o kakovosti blaga so kranjska mesta s predlaganim besedilom zadovoljna; predlagajo le, naj se določi, koliko vatlov naj meri posamezna bala blaga. Glede svile naj po predlogu kranjskih mest ostane pri predlaganem besedilu, le dopolni naj se s tem, naj se tudi svilena roba opremi s pečatom mesta, v katerem je bila izdelana, kot je to potrebno pri volnenem suknu.

Svoje mnenje o predlogu policijskega reda so podali poslanci vseli petih dežel v skupni vlogi,¹⁴ katere prepis nam je ohranjen v ljubljanskem stanovskem arhivu med akti praškega zbora v nedatiranem rokopisu. Na dolgo in široko razpravljajo odposlanci o preklinjanju in kaznovanju tega prekrška. O napivanju izražajo mnenje, da ni kaznovati samega napivanja, to je nazdravljanja s pijačo, ker je to povsod običajno. Zato naj se do prave meje dovoli in prepoveduje le posledica pretiranega napivanja — pijanost. Manj je pripomb k prepovedi hazardnih iger in zakonolomstvu, nakar sledi razprava o obleki (»Mass der Khleidungen«). Člen, ki se nanaša na kmete, naj bi po mnenju odposlancev obveljal. Vendar naj bo dovoljeno kmetu kupovati za suknje in plašče ne le domače sukno, marveč tudi inozemsko do 6 šilingov za vatel. Glede lindenskega sukna ugotavljajo, da nima več, kakor včasih, prave mere in dobrote ter ga trgovci prodajajo napeto in pretegnjeno. Zato naj se ukrene, da se bodo uvažala že v striženem stanju. Ostale pripombe k osnutku nimajo bistvene vsebine.

V svojem odgovoru¹⁵ na to mnenje odposlancev soglašala kralj Ferdinand med drugim s tem, naj bo kmetom dovoljeno kupovati inozemsko sukno do označene vrednosti; lindenska in vsa druga sukna pa se smejo pod kaznijo zaplembe prodajati le v valjanem in striženem stanju. S to in z nekaterimi drugimi pripombami je Ferdinand zaključil razpravo o osnutku policijskega reda, da bi se ta red čimprej zaključil, dal v tisk in objavil.

Vsebina dokončnega besedila tega policijskega reda, ki ga bomo odslej navajali po letnici njegovega nastanka — 1542 — je že iz besedila osnutka in sprejetih popravkov razvidna ter je ni treba posebej ponavljati.

V smislu danih obljub je vladar v členu o kmečki obleki dovolil ne le domače, ampak tudi inozemsko sukno in je vrnil v policijski red nov člen o prodaji volnenega sukna: Ker se opaža, da se sukno preveč nateguje in se zato v vodi vskoči, prepoveduje v tem členu deželni knez prodajo sukna, če ni prej namočeno in ostriženo. Potem ko je že namočeno, pa se ne sme več nategovati. Za kršitev tega predpisa je zagrožena kazen zaplembe. S temi popravki in z nekaterimi drugimi, ki nimajo neposredne zveze z našim predmetom, je policijski red leta 1542 izšel v tisku.¹⁶

Da se je ta policijski red dejansko izvajal in ni ostal le na papirju, dokazuje instrukcija stanov z dne 15. marca 1543¹⁷ odposlancem, ki so

¹³ Stan. arh. fasc. 394.

¹⁴ Stan. arh. fasc. 98.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Stan. arh. fasc. 394, pomanjkljiv tisk.

¹⁷ Stan. arh. fasc. 101 a.

4. Noša iz Prekmurja (po posnetku Glasbeno-narodopis. instituta)

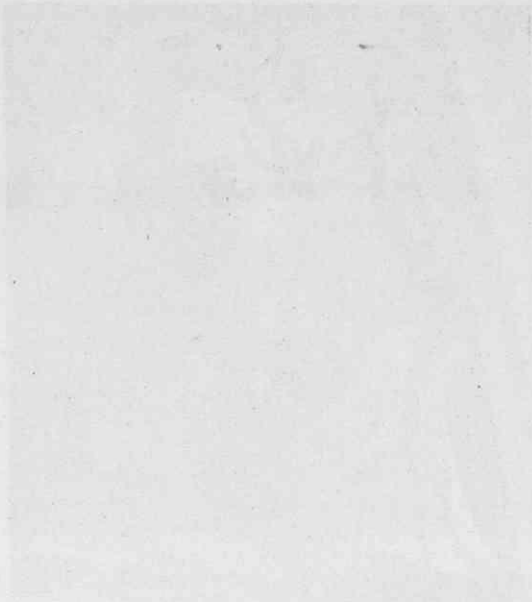

5. Ženska noša iz okolice Sladke gore. Fr. Ilovšek, freska (po posnetku Zavoda za varstvo spomenikov LRS)

6. Dve Kranjci (?) (Goldensteinov akvarel iz Korytkove zbirke Slowianščyzna)

Faint, illegible text located below the top-left image.

Faint, illegible text located below the top-right image.

Faint, illegible text located at the bottom of the page.

odhajali na vladarjev dvor, v kateri se navaja pritožba, da se »policija« na mnogih krajih in na mnoge načine zlorablja v škodo podložnikov.

5. S tem v zvezi naj omenimo opombe k policijskemu redu, ki so nam nedatirane, in ne da bi se sklicevale na kak določen red, ohranjene v kranjskem stanovskem arhivu.¹⁸ Ker se v teh pripombah imenuje Ferdinand kot »rimski kralj« in se vsebinsko nanašajo na red iz leta 1542, so te pripombe nastale med leti 1542 in 1556.

K členu policijskega reda o uvozu slabih suken pripominjajo stanovi, da kmet v tej deželi daje volneno sukno v predelavo (t. j. krojačem) le v malem delu ostrижeno, marveč večinoma kar neostrижeno. Zato prosijo vsi štirje stanovi dežele v nasprotju s predlogom odposlancev nižjeavstrijskih dežel iz leta 1542, naj vladar zapove, uvažati tako volneno sukno vseh vrst le nemočeno in neostrижeno, in naj prepove, da bi se kot doslej dajalo v okviru.

Nadalje naj bi se v smislu teh predlogov zapovedalo krojačem, da morajo, kot je bil od nekdaj običaj, meriti »die vngestürzten tücher nach dem endt und die gestürzten nach dem sturz aus«, to je zložena blaga ob pregiču, nezložena pa skoncema, sicer bodo kaznovani.

Ker pa nastajajo težave v zvezi s plačevanjem obrtnikov, ki strižejo platno (Tuchscherer), se jim nagrada (Tadlon) določa, kot sledi: Razna težka sukna, med njimi lindensko in bergamsko, od vatla 2 krajcarja, bergamin in podobna slabša sukna od vatla en krajcar, od kosa pa 25 krajcarjev.

Te opombe oz. osnutek so po vseh znakih sodeč¹⁹ nastale na Kranjskem in nam nudijo nekaj zanimivih pojasnil glede tedanje obleke in materiala, iz katerega so jo izdelovali.

6. Že deset let potem ko je bil objavljen praški red, leta 1552, je izšel nov policijski red, prav tako z veljavnostjo za vseh pet nižjeavstrijskih dežel.

Izdaja tega reda se je pripravljala že lep čas prej. Tako nam je ohranjeno mnenje koroškega deželnega odbora o policijskem redu, sestavljeno v Celovcu dne 20. novembra 1549.²⁰ Med drugim predlaga koroški deželni odbor, naj se prepoved nošenja biretov za potujoče pomočnike ukine, ker so bila ta pokrivala pri pomočnikih običajna. Sledi razpravljanje o obleki plemičev, nato pa o volnenem suknu: trgovcem in krojačem naj bi se zapovedalo, naj merijo blago po sredi (vber den strung oder ruckhen), ne pa ob robovih — misel, ki smo jo srečali že v Maksimilijanovem deželnem redu. Pripravi novega policijskega reda je bilo namenjeno med drugim tudi pismo z dne 3. januarja 1551,²¹ s katerim je deželni knez poslal stanovom v izjavo nov osnutek, ki pa v arhivu temu dopisu ni več priložen. V tem dopisu se omenja red iz leta 1527, ki je bil pred časom razveljavljen.

¹⁸ Stan. arh. fasc. 394.

¹⁹ Ni verjetno, da bi bil sicer ta vir vložen v kranjskem stanovskem arhivu. Prim. tudi vlogo kranjskih mest pod I, 8 iz leta 1568.

²⁰ Stan. arh. fasc. 394.

²¹ Prav tam.

Policijski red z dne 15. oktobra 1552,²² je predpisal 5. razredu prebivalstva (najemnikom, dninarjem in ostalemu »navadnemu ljudstvu«) naslednja pravila o blagu za obleko: Tem osebam nočemo dovoliti volčje in lisičje kože za kožuhe, šamlota, burata, svile in podobnega blaga, prav tako ne sukna, čigar vatel stane več kot 1 gold. 30 krajcarjev; slednjič tudi ne raznih svilenih obšitkov ter klobukov, ki stanejo več kot 1 gld. Nasprotno pa smejo nositi: avbo z robovi (aufschläge) iz lisičjega hrbta, kakor tudi jagnjevo in drugo slabšo podlogo (futter). Njihove žene, hčere in služkinje pa smejo imeti svilene našive (pörtl) in svilene trakove za lase, vendar le, če vatel ne stane več kot 4 krajcarje, slednjič umetne pentlje (zopf) iz navadne svile (flöthseide).

Čeprav je bil ta policijski red, kot navaja Ferdinand v resoluciji z dne 10. marca 1553,²³ izdan na predlog dežel, se predlogi dežel verjetno niso v celoti upoštevali, ker se je kmalu po izidu tega reda pričela vrsta pritožb. Koroški stanovi so se pritožili 4. decembra 1552,²⁴ ne da bi izpodbijali določila o obleki, marveč so se omejili na določila o trgovanju in varuštvu. Štajerski stanovi so se pritožili proti raznim točkam dne 31. marca 1553,²⁵ prav tako so se pritožili kranjski stanovi.²⁶ S tem v zvezi je Ferdinand v letu 1553 izdal razne omilitve policijskega reda, zlasti kar se tiče trgovanja kmetov. Kranjska dežela je resolucijo o teh omilitvah z dne 9. aprila 1553²⁷ sprejela v vrsto svojih deželnih privilegijev, ker jo je smatrala za načelno važno odločbo o kmečki trgovini.

7. Dne 22. januarja 1558 je Ferdinand v Pragi izdal generalni patent za pet nižjeavstrijskih dežel in za Goriško v zvezi s policijskim redom in odpravo razkošja v obleki itd., to je z redoma iz let 1542 in 1558; dne 22. novembra istega leta pa je prav tako v Pragi izšel mandat, naj se določila teh dveh policijskih redov strogo upoštevajo. Vsaj eden teh aktov je verjetno izšel v zvezi z izdajo policijskega reda v tisku prav tega leta. Podrobnejša vsebina teh dveh aktov nam sicer ni znana, ker nista dostopna, vendar je že iz Kronosovih registrov razvidno, da ne prinašata verjetno ničesar novega. Isto bo veljalo o patentu z dne 1. maja 1560, izdanem na Dunaju.²⁸

8. Pod vlado nadvojvode Karla so policijski redi svoje važno mesto v deželni zakonodaji obdržali. Tako deželni knez na eni kot stanovi na drugi strani so tem redom posvečali veliko pažnjo.

Na Štajerskem se prvi osnutek policijskega reda pod vlado nadvojvode Karla omenja l. 1567.²⁹ Podobne osnutke sta očitno dobili tudi Koroška in Kranjska.

²² Geramb, n. d. I, 351.

²³ Mell, n. d. 406.

²⁴ Stan. arh. fasc. 394.

²⁵ Mell, n. m.

²⁶ Verjetno nedatirani rokopis v stan. arh. fasc. 394.

²⁷ Stan. arh. fasc. 207, gl. razne tiskane izdaje kranjskega deželnega ročina (Landhandfeste).

²⁸ Prim. Mell, n. d. 407 in tam navedeno literaturo.

²⁹ Mell, n. d. 407/8.

Že eden prvih aktov, ki so v tej zvezi nastali, mnenje kranjskega stanovskega odbora, sestavljeno v Ljubljani dne 27. novembra 1568,³⁰ nam nudi nekatere podatke o zgodovini noše. Iz tega spisa sledi, da je nadvojvoda Karel očitno pred nedavnim dostavil deželi osnutek policijskega reda, ki se verjetno ni razlikoval od Ferdinandovega iz l. 1542 (to sklepamo iz vsebine opomb kot tudi iz poznejših Karlovih redov). Kranjski stanovski odbor je ta osnutek obravnaval na dveh sejah, od katerih je prva bila 3. maja 1568, druga pa pred sestavo tega odgovora.

V členu o neredni razkošnosti obleke stanovi v načelu soglašajo s predloženim osnutkom in predlagajo le nekatera pojasnila glede doktorjev.

O prodaji volnenih suken v balah (ganz) ali po meri (zum ausschnid mit der ellen) pa je vsebina predloga sledeča: čeprav je pokojni cesar³¹ ta člen dobro premislil in postavil, so vendar sukna, zlasti tista, ki se uvažajo iz Bergamaška (Bergamo) in Laškega (wälsch) čedalje slabša . . . Zato prosi kranjski deželni odbor, naj bi deželni knez s pomočjo cesarja in državnih stanov posredoval pri Benečanih kot lastnikih Bergama, Vicenze in Brescie (Pressa), pri Bernu in pri drugih podobnih mestih, deželah in vladarjih. Sukno se namreč od nikoder več ne dobiva v nekdanji vrednosti, izvzemši češko sukno, zlasti pa sukno iz Trigla.^{31a} Drugih za naš predmet važnih mest ta vloga ne vsebuje.

Mnenje stanovskega odbora o uvozu sukna je nastalo v zvezi z mnenjem, ki so ga v isti stvari podala kranjska mesta in ki je v arhivu priloženo omenjenemu mnenju stanov. Zdi se, da tvori mnenje stanov kompromis med stališčem mest in stališčem plemstva.

Stališče kranjskih mest je naslednje: Volneno sukno se uvažava večinoma iz Furlanije, Bergama in (drugih) laških dežel. To sukno se v krajih, kjer ga izdelujejo, napanja v okvire. Drugače je s češkimi in drugimi dobrimi sukni, ki se prej strižejo. Ko se tako pretegnjeno sukno prinese v naše kraje, ga namočijo in ostrizejo ter se vskoči za eno četrtno. Podobno velja za triglska ali češka sukna (mišljene so tu verjetno slabše vrste, ker so bila prej ta sukna skoraj v isti sapi pohvaljena). Če bi sukno tam, kjer ga izdelujejo, močili in strigli, bi ga po mnenju kranjskih mest drugič prav tako v ostrizenem stanju dali ponovno v okvire in vlekli, prodajali bi ga pa prav tako drago, ter bi to škodo trpel preprosti človek in tisti, ki sukno kupuje od krojačev. Tudi se tako sukno, ki ga prodajajo v ostrizenem stanju, težko loči po kvaliteti, kar bi bilo v škodo ljudem. Tako je v deželi mnogo kmetov, nadaljujejo meščani v svoji vlogi, ki sukna sploh ne dajo striči. Določilo, naj bi se sukna uvažala v ostrizenem stanju, bi bilo slednjič po mnenju kranjskih mest v škodo obrtnikom, ki so se ukvarjali s striženjem (Scherer) in ki bi na ta način prišli ob svojo obrt. Že pred leti, pravijo meščani Kranjske, je bil storjen poskus, uvažati namočeno in ostrizeno sukno, pa so se pri tem dogajale goljufije in se je ta način uvoza zopet odpravil.

³⁰ Stan. arh. fasc. 394.

³¹ Ferdinand je bil v zadnjih letih svoje vlade obenem nemški cesar.

^{31a} O tem glej II. op. 6.

Mišljen je pri tem očitno Ferdinandov policijski red iz l. 1542. Te ugovore, pravijo meščani, so trgovci sporočili že po izidu tega reda in je zato tedaj ostalo pri starem.

9. Osnutek, ki ga je l. 1570³² poslal kranjskim deželnim stanovom v izjavo nadvojvoda Karel in ki je z njim v zvezi ohranjenih nekaj pisem brez bistvene vsebine, je zanimiv v toliko, ker iz njegovega uvoda sklepamo, da je nadvojvoda Karel že pred tem letom izdal neki policijski red, o katerem pa pravi, da ga malo upoštevajo. Verjetno ta red niti ni bil izdan v tisku.

10. Priprave za izdajo nove, bolj dognane redakcije policijskega reda so se vlekale še v naslednjih letih. Tako omenja Mell³³ izjavo štajerskih stanov iz leta 1574, v kateri ugovarjajo stanovi predloženemu osnutku policijskega reda med drugim v tem, da je razlikovanje med gospodi in baroni na eni ter plemstvom in vitezi na drugi strani, kar se tiče obleke, na Štajerskem v nasprotju s starimi običaji.

11. Leto 1577 tvori za letom 1542 drugi mejnik v razvoju policijskih redov s tem, da se je v tem letu opustilo izdajanje skupnih policijskih redov za več dežel in so bili v tem letu izdani posebni policijski redi za posamezne dežele.³⁴

V primeri s policijskim redom iz l. 1542 nahajamo v predpisih o obleki iz l. 1577, sledeč najprej štajerskem u redu, zlasti naslednje razlike: pri podložnikih odpade stavek o pokrivalih ter se namesto tega dopolni predpis o dovoljenih našitkih v tem smislu, da se ženam in hčeram gostačev ter delovnim ljudem dovoljujejo obšitki iz raznih polsvil v širini do treh prstov in polsvilene pentlje. Nespremenjeno pa ostane glavno določilo, da sme ta skupina prebivalstva nositi suknje in plašče iz domačega in uvoženega sukna v vrednosti enega goldinarja za vatel pri tretji preprodaji, medtem ko smejo hlače, jope in telovnike imeti iz boljšega volnenega sukna iste cene, kakor tudi za vse potrebe barhent; vse pa praviloma brez obšitkov, nedeljeno in nerazrezano. Bistvenih sprememb tudi ni glede raznih okrasov in kožuhov.

Pri meščanih je opuščena stara delitev v tri skupine in uvedena nova s tem, da se v eno skupino štejejo navadni meščani, kramarji, rokodelci in podobno, v drugi skupini pa se združita dve prejšnji: člani mestnega sveta, meščani starega rodu ter trgovci in poslovni ljudje. — »Navadnim meščanom« in z njimi izenačenim prebivalcem mest se priporoča volneno lindensko sukno, razne polsvile (aras, »vorstat«, saten) ter slabši kožuhi z ne predolgo dlako (näschen). Obšitki so jim dovoljeni iz pol dunajskega vatla bruškega atlasa ali raznih polsvil, kakor tudi iz raznih krzen. Prstanov smejo imeti enega ali

³² Stan. arh. fasc. 394.

³³ Mell, n. d. 322/3.

³⁴ Uporabljal sem dve tiskani in eno rokopisno izdajo iz tega leta, rokopisni primerek koroškega reda ter objavo tega reda v Carinthiji I, 1817, 28, 29, medtem ko mi kranjska izdaja manjka. Morda je pomanjkljivi tiskani izvod reda iz l. 1542, ki vsebuje številne rokopisne popravke, ki je vsebinsko soroden štajerskemu redu iz l. 1577, obenem tudi koncept kranjskega reda. Vsekakor pa je ta popravljeni tiskani izvod dragocen zato, ker dokazuje, da so redi iz leta 1577 nastali v tesni naslonitvi, skoraj kot popravljen ponatis omenjenega starejšega reda.

več, vendar ne nad 10 renskih goldinarjev vrednosti. Ovratnike smejo obšiti s svilo. Pajčolani smejo imeti zlate robove (leistlein) v širini do dveh prstov. Telovniki smejo biti iz tafta, šamlota ali bruškega atlasa, pasovi pa ne pozlačeni pač pa okovani, v vrednosti do 10 renskih gld. Zaponke ne smejo presegati vrednosti dveh renskih goldinarjev. Dekletom so dovoljene nekatere vrste trakov za lase v vrednosti do 6 renskih goldinarjev. — V primeri z redom iz leta 1542 torej ni spremenjena le klasifikacija meščanov, marveč tudi zvečana vrednost, ki jo smejo imeti razni luksuzni predmeti pri navadnih meščanih.

Iz sledečih določil o uglednejših meščanih ter raznih privilegiranih skupinah naj le za zgled omenimo določilo, da smejo tisti plemiči, ki se preživljajo od svojih rent in imenj in ki tudi sicer živijo svojemu stanu primerno, nositi suknje iz žameta in svile, prav tako eno ali več zlatih verig poljubne vrednosti in kolikor jih kdo more na vratu nositi, kakor tudi vsakršno krzno razen sobolje kože. Vendar ne smejo te svoje obleke povezovati ne z zlatimi ne s srebrnimi tkaninami ali obrobļati s pasamani (vrsta našivov), smejo jih pa obrobļati s tremi do štirimi vatli atlasa ali druge svile.

Posebej je izvedeno razlikovanje med plemiči-vitezi in drugimi plemiči. Ločijo se po tem, da smejo prvi nositi medeninaste ali pozlačene ostroge, drugi pa ne.

Osebe plemenitega rodu, ki niso deželani (člani deželnega zbora) ter se ne preživljajo od rent in imenj, temveč se bavijo s trgovskimi in meščanskimi posli, ne smejo nositi žameta, karmezina ne svile.

Sledi podoben kazenski predpis kot po policijskem redu iz l. 1542. Krojačem pa, ki bi ravnali v nasprotju s tem redom, je zagrožena kazen izgona iz bivališča.

V primeri z redom iz l. 1542 pa red iz l. 1577 ne vsebuje več člena o uvozu volnenega blaga.

Koroški policijski red iz istega leta³⁵ je v celoti znatno obsežnejši od štajerskega, zlasti ker vsebuje številna določila o delovnem pravu.

Člena o noši kmečkih in delovnih ljudi ter navadnih meščanov se bistveno ne razlikujeta od štajerskih določil, ki smo jih zgoraj že navedli. Nekaj nebitvenih razlik je glede kožuhov. Ustrezno besedilo se v koroškem redu drži bolj besedila iz l. 1542.

V razliko od štajerskega reda pa vsebuje koroški policijski red dve nadaljnji, za zgodovino noše zanimivi določili: O prodaji volnenega sukna ter o zlatih tkaninah in svileni robi.

V določilu o prodaji volnenega sukna v bali ali na mero (ganz oder zum ausschidt mit der ellen), se ugotavlja uvodoma, da se pri tej prodaji sukna kupec prevara, ker se sukno predhodno preveč nateguje v okvirih in zato v vodi znatno vskoči ter se sukna včasih sekajo (platterig werden). Zato se sme na Koroškem sukno prodajati na mero z vatlom le, če je prej namočeno in ostriženo. Blago v balah (ganze thuch) naj se pa pred prodajo namoči, ne sme pa biti ob prodaji nategnjeno (ungereckht oder gestreckht).

³⁵ Gl. op. 34.

Za kršitev teh določil je zagrožena kazen zaplembe blaga. Če se je pa sukno namočilo, striglo in ponovno stegovalo, je zagrožena zaplemba poleg siceršnje kazni. — Prodajalci sukna in krojači (tüchler vnd gewändler) naj merijo sukno po hrbtu in ne na kraju.

Glede zlatih tkanin in svilene robe se v tem redu ponavlja stara ugotovitev, da je to blago (zlate in srebrne tkanine, žamet, damast, atlas in druga svilena roba), ki se izdeluje na Laškem in drugje, po kakovosti različno. Zato naj bo to blago, ki ga trgovci in Savojski prodajajo na Koroškem po sejmih, v mestih in po deželi, označeno po izvoru in naj promet s tem blagom nadzorujejo izvedenci. Isto velja za aras, saten, barhent in platno. Določena je običajna kazen desetine, polovice oz. cele vrednosti blaga, ki je bilo predmet prestopka.

12. V tej dobi so se pojavljale in razširjale že nove, deloma španske modne oblike; to dokazuje Karlovo povelje z dne 24. februarja 1578.³⁶ V tem povelju se Karel sklicuje na izdani policijski red in zapoveduje, naj se ga vsi strogo drže. Posebej prepoveduje v tem povelju zlato in srebrno robo, sponke, zlate trakove in pasamane ter razno italijansko in francosko steklenino. Prav tako prepoveduje velike ženske nabrane ovratnike (die grossen weibischen kress). Slede predpisi glede opreme kočij in glede nošenja pozlačenih ostrog.

Enaka določila so bila razglašena kot uvod k drugi tiskani izdaji štajerskega policijskega reda iz l. 1577, ki je izšla leta 1588.

S tem smo v glavnem pregledali razvoj policijskih redov, ki so veljali na Stajerskem, Koroškem in Kranjskem v 16. stoletju ter njihova določila o obleki in blagu, kolikor so ta določila utegnila vplivati tudi na dejanski razvoj obleke v naših krajih.

Ta pregled sicer ni popoln — pogrešamo zlasti originalni tekst policijskega reda za Kranjsko iz l. 1577³⁵ zaradi ugotovitve morebitnih razlik od redov za ostali dve deželi — vendar so viri tako številni, da je zveza med njimi podana in podoba, ki nam jo nudijo, zaokrožena.

Upoštevali smo pri tem le 16. stoletje, ker so za to dobo viri najpopolnejši in so v tej dobi očitno pripisovali policijskim redom večji pomen kot pozneje. Na zunaj nam ta pomen kažejo že številni osnutki in izdaje teh redov, kot tudi dejstvo, da so se taki redi obravnavali na skupnih zborih vseh dežel.

Tudi pozneje so še izhajali redi, ki po naslovu ali vsebini pomenijo nadaljevanje policijskih redov 16. stoletja, tako na Kranjskem leta 1602 (obravnavata le kmečko trgovino).³⁷ Cesar Leopold je 28. septembra 1671 izdal

³⁶ Vicedomski arhiv I, 131.

³⁷ Stan. arh. fasc. 208a (prepis v fasc. 208, več aktov). Gl. tudi patent Karla VI. z dne 11. dec. 1737, Graz; viced. arh. I, 131, ki navaja med letom 1553 in letom 1737 izdane tozadevne odredbe.

v tisku začasen red o obleki, ki pa menda ni dosegel uspeha, ker je bil pre-podroben in se je nanašal le na socialno podrejene sloje. Vsaj tako utemeljuje Leopold izdajo novega reda z dne 26. junija 1686.³⁸ Urejanja te snovi se je lotila tudi Marija Terezija s patentom z dne 12. septembra 1749,³⁹ čigar določila zvene že nekoliko moderneje. Prepovedan je uvoz bogatih tkanin, zlatih in srebrnih bordur, čipk in vezenin, zlata in srebra ter zlate in srebrne galanterije (razen žepnih ur). Posebej je določeno, da na livrejah ni dovoljeno niti najmanj zlata ali srebra. Sledi predpis kazni. — V patentu je tudi naveden razlog za izdajo teh določil: preprečenje odtoka denarja iz države (stari razlog, omenjen že v prvih virih) ter zaščita domače manufakture (novi razlog). — Da so kranjski stanovi ta patent resno vzeli, dokazuje postopek zoper grofa Lichtenberga, ki je svoje sluge opremil z livrejami, obšitimi s srebrnimi trakovi, ter se je kazni za to dejanje v znesku 200 cekinov od njega sodno izterjevala.⁴⁰

Po letu 1600 izdani predpisi pa vendar po pomenu daleč zaostajajo za onimi iz 16. stoletja ter so tudi vsebinsko bolj povodeneli, tako da so kot vir manj uporabljivi.

V tej dobi pridobivajo na pomenu kot vir za spoznavanje noše razni specialni predpisi, kot na primer deželnoknežja odredba z dne 16. februarja 1751,⁴¹ s katero se prepovedujejo na Koroškem kratka krila, kakršna so nosile ženske v Ziljski dolini.⁴²

II.

Pri podajanju vsebine virov in njih zgodovine smo v glavnem sledili njihovemu kronološkemu redu ter se skušali vsaj v važnejših točkah držati izvirnih besedil z namenom, omogočiti pregled samih virov, kolikor bi ti mogli služiti morebitnim nadaljnjim etnografskim in pravnozgodovinskim študijam, obenem pa tudi z namenom, posredovati čim bolj izvirno sliko posameznih določil, ki jih bomo v naslednjem povzeli v sistematično celoto.

1. Obdelane vire moramo predvsem presojati glede na namen, ki je bil odločilen za njih nastanek. Ta namen smo glede na dobo in okolnosti,

³⁸ Viced. arh. I, 131.

³⁹ Zbirka patentov v stan. arh.

⁴⁰ Stan. arh. fasc. 206.

⁴¹ Carinthia I, 1853, 18.

⁴² Pod imenom policijskih redov so včasih izhajale tudi odredbe bistveno drugačne vsebine, kot jo imajo obravnavani redi (n. pr. red za Celovec iz leta 1578, Carinthia 1819, 34, 35, ki vsebuje cenike kož in pod.). Nasprotno pa so se odredbe, ki bi po novejših pojmihi imele policijski značaj, izdajale tudi izven policijskih redov. Nekatere od njih, n. pr. prepovedi sramotilnih pesmi zoper določene osebe, red jedi in točenja v gostilnah ter prepovedi hazardnih iger, ki se imenoma navajajo, utegnejo biti tudi etnografsko zanimive. (Gl. n. pr. zbirko deželno-glavarstvenih okrožnic v stan. arh., patent z dne 3. marca 1753 ter prepoved z dne 12. julija 1618 v viced. arh. I, 131). Ze v dobi Marije Terezije se je obdavčil puder za lase, dne 15. okt. 1802 pa je bila v mestih, med njimi tudi v Ljubljani, obdavčena šminka in puder (zbirka patentov stan. arh.). — Tudi razne cerkvene prepovedi tvorijo zanimiv etnografski vir.

v katerih so nastali, že uvodoma nakazali. Povedo ga pa tudi sami policijski redi, ki kot povod za svoj nastanek navajajo razne razvade, ki so se razpasle, med drugim zlasti »gizdavost (Hoffart), prešernost v obleki, preveliko razkošnost oblek, lahkoživost in razuzdanost«¹ svoje dobe.

V posameznih določilih o obleki pa je govor predvsem o potrebi, vzdržati razlike med »stanovi« in preprečiti odtok denarja v tujino, kot to omenja na primer že uvodno besedilo Maksimilijanovega deželnega reda (I, 1). Prvega od teh dveh razlogov — vzdrževanje razlik med stanovi — navaja, sledeč pri tem redu iz leta 1542, na primer štajerski policijski red iz l. 1577, ki pravi, da so predpisi o obleki izdani, »ker se je dragocenost obleke in drugih okrasov pri vseh ljudeh duhovnega in svetnega stanu, pri moških in ženskih osebah tako povečala in razpasla, da hočejo veljati kar drug čez drugega in se hočejo nižji izenačiti z višjimi, tako da se opaža med ljudmi že malo razlikovanja, kar ima med drugim za posledico, da mnogi svoje premoženje izčrpajo, obubožajo, tako da trpi njihova prehrana«. — Določila o blagu imajo poleg tega še namen, zagotoviti pravo kakovost uvoženih tkanin in predmetov.

Skratka: določila o noši in blagu navajajo kot svoj namen — vzdrževati staro zunanje razlikovanje med raznimi sloji prebivalstva (družbeni vidik), zatirati preveliko razkošje (moralni vidik), pa tudi zagotoviti kakovost blaga ter preprečiti odtok denarja in obubožanje (gospodarskopolitični vidik).

V dobi prosvetljenega absolutizma 18. stoletja se tem namenom že pridružuje nov gospodarskopolitični namen: zaščita nastajajoče domače manufakturne proizvodnje tkanin (gl. I. ob koncu).

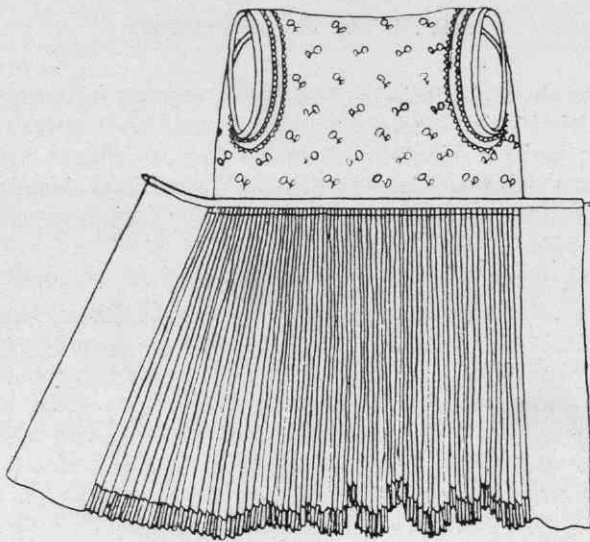
Koliko so policijski redi dejansko dosegali te namene, je seveda drugo vprašanje.

2. V skladu z glavnim namenom — ohranitvijo socialnega razlikovanja — obvladuje oblačilne predpise 16. stoletja osnovno načelo, da se mora socialni položaj posameznika na zunanje kazati v njegovi obleki. Zato je družbena klasifikacija prebivalstva v policijskih redih podrobno izvedena. V splošnem moremo pri tem ločiti tri skupine:

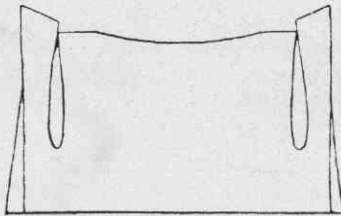
Plemiči in z njimi izenačeni pripadniki privilegirane razrede se sicer ločijo v manj bistvene podskupine (na primer knezi, grofje, vitezi, gospodje, navadni plemiči itd.): tvorijo pa v bistvu eno zaključeno celoto, ki se od ostalih skupin razlikuje v tem, »da živijo od svojih rent in imenj (Gülten)«, torej, da so lastniki zemlje, katere ne izrabljajo z lastno, marveč s tujo delovno silo. Od teh plemičev se ostro ločijo one osebe, ki so sicer plemenitega rodu, a ne živijo stanu primerno, marveč se bavijo s trgovskimi ali meščanskimi posli. Ti se tudi v obleki razlikujejo od plemičev, ki so kot taki priznani, in se ne smejo oblačiti ne v žamet ne v karmezin (glej na primer štajerski red iz l. 1577).

Na drugi strani stojijo »navadni kmet, gostaç (hawer), delovni ljudje in dninarji«, ki svojo delovno silo dajejo na razpolago prvim.

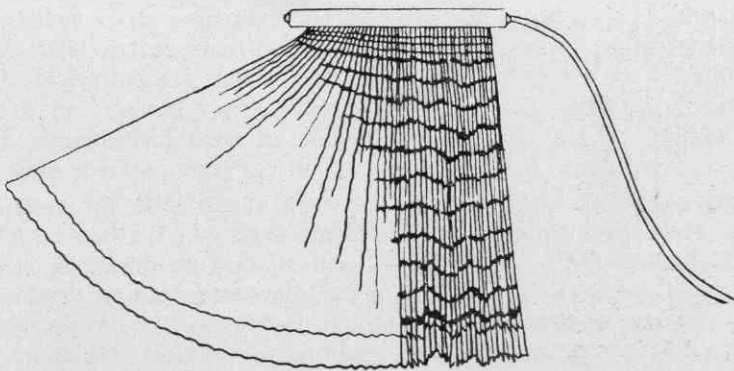
¹ Uvod druge izdaje štajerskega policijskega reda iz leta 1577.

7. Kroj ziljskega rasa z modrcem (po Brejčevi)

8. Kroj ziljskega modrca (po M. Brejčevi, Etnolog V—VI)

9. Kroj ziljskega predpasnika (po Brejčevi)

Posebej je urejen položaj mestnega prebivalstva, ki razpada v prvi polovici 16. stoletja v tri skupine (navadni meščani in rokodelci; trgovci in poslovni ljudje; svetniki in stare meščanske rodbine). V drugi polovici istega stoletja se porast družbenega pomena trgovcev kaže v tem, da odpade načelno razlikovanje med njimi, mestnimi svetniki ter starimi meščanskimi rodbinami.

Omenjeno načelo se izraža v sredstvih zunanjega razlikovanja.

Po pomenu najvažnejše sredstvo zunanjega razlikovanja je material, ki je določeni skupini oseb za napravo oblačil dovoljen ali prepovedan. Prepoved ali dovoljenje pa se more nanašati na določen material sploh in ne glede na količino (na primer sobolja in hermelinova koža, ki je dovoljena le najvišjim stopnjam plemstva, razne vrste svile in polsvile, ki jih red iz leta 1542 prepoveduje navadnim meščanom itd.) ali le do določene količine (glej Maksimilijanov red, ki dovoljuje navadnim plemičem le do dveh vatlov žameta), ali le za določene vrste obleke (dovoljenje tafta, šamlota ali bruškega atlasa za telovnike navadnih meščanov v redu iz l. 1577). Slednjic se razlike v materialu morejo kazati ne le v vrsti in količini, marveč tudi v njegovi ceni oz. vrednosti, tako da je večkrat določeno, da smejo zlasti podložniki in njim izenačeni ljudje uporabljati le sukno, ki ne stane več kot en goldinar za vatel.

Pogosto je izvedeno razlikovanje s pomočjo okrasov. Od teh so najvažnejši obšitki, zlasti svileni, ki jih na primer red iz leta 1552 kmetom sploh prepoveduje, medtem ko jim jih red iz leta 1577, vsaj za ženske, do določene širine dovoljuje. Razlike v okrasih so torej zlasti v tem, ali in komu so sploh dovoljeni — pri tem prihaja do veljave tudi ločitev spolov — iz kakšnega materiala so in v kakšni količini ali širini so dovoljeni obšitki, pri čemer seveda odloča zopet njihova cena (gl. n. pr. I, 5 za svilene trakove za lase ali določila o pasovih, zaponkah in trakovih za lase navadnih meščanov pod I, 11).

Značilno je, da je razlikovanje po obliki, to je po kroju obleke v policijskih redih znatno manj poudarjeno kot razlikovanje po materialu in po okrasih. Najvažnejše je pač v tem pogledu ponavljajoče se določilo (1542, 1577), da ne sme biti kmečka obleka ne deljena, ne razrezana (zerstickelt, zerteilt, zerschnitten), kar naj verjetno pomeni, da naj bo kmečka obleka napravljena v celem, torej naj ne bo sestavljena, niti spredaj deljena.

3. Če si po vsem tem in glede na opisano načelo postavimo vprašanje, kakšna naj bi bila zlasti kmečka obleka v smislu naših virov, moramo opozoriti predvsem na rede iz leta 1542, 1552 in 1577, katerih določil v podrobnostih ne kaže ponavljati (gl. I, 4, 6, 11). Če skušamo njihove predpise v kratkem smiselno podati, določajo suknene suknje in plašče za oba spola; za moške: boljše suknene hlače, lisičje tace za krzno, slabše kožuhe, kot na primer ovčje za podlogo, volnene kape ali pa kape z robovi iz navadnega krzna; za ženske: boljše suknene jope in telovnike, hrbte domačih zajcev za krzno, navadne kožuhe kot pri moških za podlogo, svilene porte

(pörtl) ter svilene trakove za lase in umetne pentlje iz navadne svile. Za ostale potrebe je obema spoloma dovoljen barhent.

4. Kakšna je noša v naših krajih dejansko bila, iz tega opisa še ne smemo sklepati. Rešiti moramo še prej dve vprašanji: Ali so se policijski redi pri nas dejansko izvajali in v koliko so naši viri uporabljivi kot spoznavni viri dejanskega stanja, kar je zopet odvisno od vprašanja, ali so naši policijski redi nastali zgolj kot kopija kakih tujih redov, ali pa so nastali z upoštevanjem dejanskega stanja pri nas.

Pritožba stanov iz leta 1543, v kateri govore o izrabljanju policijskega reda v škodo podložnikom, dokazuje, da so vsaj deželnoknežji organi skušali policijske reде prisilno izvajati. (Gl. I, 4.) Da pa so policijskim redom v 16. stoletju pripisovali neki praktični pomen ali so vsaj pričakovali od njih nekih uspehov, kaže tudi stalno prizadevanje za obnavljanje in popravljanje policijskih redov. Prav to neprestano ponavljanje v zvezi z raznimi uvodnimi stavki, ki govore o premali uspešnosti prejšnjih redov, pa dokazuje na drugi strani, da kljub vsemu policijski redi v praktičnem izvajanju niso imeli posebnih uspehov in da torej ne smemo sklepati, da bi se bila noša v 16. stoletju dejansko po njih ravnala.

Kljub temu pa so naši viri uporabljivi kot spoznavni viri dejanskega stanja, ker so nastali ob upoštevanju tega stanja v deželah, za katere so veljali. Primerjava, ki jo je Geramb² izvedel med štajerskim policijskim redom iz l. 1577 ter augsburškim redom za nemško cesarstvo iz leta 1530, primerjava, ki bi vedla do enakih rezultatov, če bi pritegnili vanjo tudi ostale reде, ki so veljali v naših krajih, namreč dokazuje, da se tuji predpisi niso mehanično prenašali na domače pravno področje, marveč da so bili prilagojeni dejanskemu stanju. Upoštevalo se je pri tem seveda področje vseh petih nižjeavstrijskih dežel. Ker pa so bili enaki predpisi leta 1577 brez posebnih sprememb izdani za posamezne dežele posebej, je bilo dejansko stanje teh dežel očitno v njih že upoštevano. Veljava ostalih virov, zlasti raznih pripomb, ki so v zvezi z nastankom policijskih redov, pa je za naše kraje neposredna, tako da smemo iz skupnosti teh virov izvajati še nadaljnje zaključke, zlasti sklepati vsaj na nekatere dele oblek, ki so se tedaj nosile, na splošne tendence razvoja in slednjič na material, ki je bil tedaj v trgovskem prometu in se je uporabljal za oblačenje.

Predvsem smemo sklepati, da so bile obleke ali posamezna oblačila, o katerih govore viri, v naših krajih znana. Tako omenja Maksimilijanov red vrsto telovnika (Wammas), ki se v poznejših redih nadomesti z izrazom »Joppen vnd Goller«. Značilno je, da osnutek iz leta 1542 omenja slednjo obleko še kot žensko obleko, medtem ko pozneje to razlikovanje odpade. Kot kmečka oblačila se omenjajo dalje moške hlače ter za oba spola suknje in plašči. Iz določil o pasovih sledi, da so bili v splošnem običajno okovani. Prav tako smemo sklepati na precejšnjo razširjenost sponk in trakov za lase.

² Geramb, n. d. I, 351 s.

Splošna tendenca v razvoju noše je bila v 16. stoletju v znamenju razkošja ter vpliva španske noše, in to zlasti v drugi polovici tega stoletja. Od treh činiteljev, ki so po Gerambu v tem času vplivali na razvoj noše, to je od vpliva vojaške noše — Landsknechtov, od vpliva obleke nemške reformacije in slednjič od vpliva španske noše, je bil vpliv slednje verjetno v naših krajih posebno močan. To dokazuje zlasti naknadno vnašanje značilnega španskega nabranega ovratnika (Kress) v policijski red iz leta 1577. Kako daleč je šlo tedaj v naših krajih razkošje v nekih družbah, dokazuje poročilo poslancev Štajerske, Koroške in Kranjske na državnem zboru v Regensburgu, ki so bili tja poslani zaradi izposlovanja denarne pomoči proti Turkom, pa so dne 27. julija 1576³ poročali domov, da jim stanovi iz ostalih dežel nemškega cesarstva ne verjamejo, da bi jim bila res taka sila za denar, ker vlada v avstrijskih deželah večje razkošje kot drugje, in to zlasti na Dunaju, kjer se oblačijo po španski noši.

Večkrat prav dramatični uvodi policijskih redov kažejo na to, da je bila tendenca po čim večjem razkošju v obleki precej splošna. Neposrednih dokazov za slovenske kraje za podložniško prebivalstvo pa za to nimamo, vendar že samo dejstvo, da so se določila o noši dosledno obnavljala in popravljala tudi za kmete, upravičuje domnevo, da so se tudi med kmeti pojavljali — čeprav verjetno redki — primeri stremljenja po dražji in boljši obleki, pač v toliko, kolikor so specifične gospodarske razmere 16. stoletja dovolile enemu ali drugemu do večjega imetja. Ta sklep upravičujejo tudi nekateri drugi viri.⁴

Slednjič nam naši viri nudijo tudi nekaj vpogleda v material, ki se je v 16. stol. uporabljal za obleko. Morda najvažnejša je ugotovitev, ki sloni na dveh časovno in po nastanku ločenih virih (I, 5 ter mnenje mest pod I, 8), da so namreč na Kranjskem kmetje nosili obleke iz kosmatega, to je neostriženega sukna. Ker so to kranjski stanovi oziroma mesta uveljavljali posebej, medtem ko so nekaj let prej zastopniki vseh petih nižjeavstrijskih dežel zahtevali, naj se v te dežele uvaža le ostriženo sukno, je upravičen sklep, da so bila oblačila iz kosmatega sukna posebnost kranjskega kmeta. — Sukno pa je bilo dvojne vrste — težko (n. pr. lindensko) in lahko sukno. — V ostalem moremo iz naših virov sklepati, da je bil tudi barhent važen material za kmečko obleko. — Katere dražje tkanine so se uporabljale za obleko, bomo omenili v zvezi z uvozom teh tkanin.

5. Policijski redi, zlasti pa viri, ki so v zvezi z njihovim nastankom, pa nam nudijo še nadaljnje za zgodovino obleke zanimive podatke, ki se tičejo tehnične strani predelave sukna po prihodu iz delavnice in pred postavitvijo na trg. Kot dopolnilni deli proizvodnega procesa se omenjajo: valjanje, napenjanje v okvire, iztegovanje, močenje in striženje sukna. Posamezna od teh dejanj so opravljali bodisi producenti sami, trgovci ali pa

³ Stan. arh. fasc. 99/4.

⁴ Prim. Grafenauer, n. d. 47 ss. Tudi znani Valvasorjevi opisi noše na Kranjskem kažejo, da se ljudska noša vsaj v poznejši dobi ni strogo držala omejitev, ki so bile stavljene v policijskih redih.

— v naših krajih — obrtniki, ki so se poklicno bavili s striženjem sukna (Tuchscherer). Nekateri od teh postopkov so bili namenjeni dvigu kakovosti, drugi pa slabšanju blaga, oziroma varanju kupca pri meri. Praviloma je moralo priti blago na trg že vskočeno, in je torej moralo biti prej valjano in namočeno, da se je vskočilo. Striglo pa se je sukno običajno v bližini prodajnega kraja, torej v kakem domačem mestu, ne pa že v kraju, od koder je prišlo; to pa menda zato, ker se je lažje ugotavljala kakovost pri kosmatem kot pa pri ostrizenem blagu. Napenjanje sukna v okvirje pa ni bilo del rednega proizvodnega postopka ali njegova dopolnitev, marveč sredstvo, s katerim so trgovci skušali pridobiti na meri.

6. V zvezi z uvozom tkanin nam slednjič naši viri nudijo vpogled v trgovinske razmere in politiko 16. stoletja ter s tem v zvezi v gospodarsko zgodovino te dobe.

V prvi vrsti opazamo tesno vključitev naših krajev v svetovno trgovsko mrežo 16. stoletja. Razmah tekstilne in galanterijske produkcije v nekaterih drugih državah, v zvezi z zaostalostjo naših krajev v tej panogi gospodarstva, je nujno dovedel do znatnega uvoza tekstilij in galanterije v naše kraje.

O tem uvozu dobimo v naših virih dokaj pestro sliko: Med vrstami suken omenjajo razni redi ponovno, in to večinoma pohvalno, lindensko sukno (Lündisch ali Linnderisch thuch).⁵ Ker je to sukno omenjeno tudi v augsburškem redu za nemško cesarstvo, ni tu misliti na kako domače blago lokalnega izvora, marveč na sukno, izvirajoče iz kakega znatnejšega inozemskega proizvodnega centra. Zaradi svoje dobre kakovosti se hvali tudi češko sukno, zlasti iz »Trigla«.⁶ Dejstvo, da se to sukno imenuje prav v vlogi kranjskih mest iz leta 1568, dokazuje, da je bilo to sukno očitno v prometu tudi na Kranjskem, in sicer v omembe vredni količini. Sicer pa Maksimilijanov red omenja kot izvirne kraje sukna zlasti Anglijo, Nizozemsko, Italijo in Nemčijo. Mnenje kranjskega stanovskega odbora iz leta 1568 v zvezi z mnenjem mest nam to sliko dopolni za Kranjsko s podatkom, da so italijanska sukna prihajala zlasti iz Bergama, Vicenze in Brescie ter da so sicer kvantitativno na trgu prevladovala, a so bila kvalitativno slaba in italijansko sukno v naših krajih ni bilo na dobrem glasu. Uvoz sukna na Kranjsko pa se je v tem času vršil tudi iz drugih krajev, med drugim iz Berna.

Med uvoznimi predmeti imajo važno mesto tudi barhent in platno ter nekatere dragocenejše tkanine. Viri navajajo: zlate in srebrne tkanine, žamet, atlas, damast, karmezin, čisto in polsvilo, aras, šamlot, vorstat, saten, redkeje burat, škrlat in šele leta 1577 taft itd. Tudi ta roba se je v naše kraje

⁵ Od kod je to blago izviralo, iz meni razpoložljive literature (m. dr. Dr. Ing. Johannsen in dr., Die Geschichte der Textilindustrie, Leipzig - Stuttgart - Zürich 1932) ni razvidno. Morda so ga proizvajali v mestu Linden na Hannoveranskem, v katerem je bila razvita tekstilna industrija. Zato prevajam pridevnik z »lindensko«.

⁶ Tudi tega kraja s pomočjo razpoložljive literature (gl. op. 5) ne morem točneje določiti.

uvažala večinoma iz italijanskih mest. Imenoma se navajajo Benetke, Milano, Genova ter Lucca. — Kot pri suknu, tako tudi pri tem blagu ni bilo posebnega zadovoljstva, ker so bile med blagom iste vrste kakovostne razlike.

Uvoz tega blaga, zlasti dražjih tkanin in galanterije, so vodile trgovske družbe ter trgovci, ki so bili zlasti škotskega rodu ali pa iz Savoje. Zato policijski redi urejajo tudi pravila o njihovem trgovanju ter so določila o kvaliteti blaga tesno naslonjena na poglavja o trgovinskih družbah ter o Skotih in Savojskih.

Ker so ti posredovalci iskali pri svojem trgovanju dobička tudi z nepoštenimi sredstvi, so policijski redi določali razne ukrepe za zagotovitev kakovosti in prave mere blaga, ki so ga ti trgovci prodajali: Zahtevala se je spoznatost izvora robe, ki je morala biti v ta namen zaznamovana z žigom svojega izvirnega kraja ali kako drugače označena; postavljali so se izvedenci, ki so nadzirali promet s tem trgovskim blagom in predpisan je bil način merjenja.

Posebno pozornost so izdajatelji policijskih redov posvečali zagotovitvi kakovosti in prave mere sukna. Prav pri tem pa lahko zasledujemo, kako zakonodaja 16. stoletja ni mogla najti poti do brzdanja trgovcev, ki so si znali pomagati do dobička ne glede na določila policijskih redov. Značilno je, da so v tem pogledu kranjski stanovi smatrali za najprimernejši ukrep — zapoved uvoza kosmatega sukna. Ta ukrep (I, 5, 8) je bil v popolnem nasprotju z ukrepom, ki so ga odposlanci petih nižjeavstrijskih dežel nekaj let prej predlagali deželnemu knezu, naj se namreč dovoli le uvoz striženega sukna (gl. 1542). Tudi Koroška je rešila vprašanje v nasprotju s kranjskim mnenjem.

Domača produkcija v primeri z uvozom ni prišla posebno do veljave. Ferdinandov namen, da bi v policijskem redu iz leta 1542 prepovedal uvoz sukna za kmečko obleko, kaže, da je bila tedaj v habsburških deželah vsaj do neke meje razvita proizvodnja sukna. Dejstvo, da je moral deželni knez na predlog stanov vendarle pristati na uvoz sukna, pa obenem dokazuje, da je bila domača proizvodnja prešibka, da bi krila vse potrebe. Če primerjamo k temu nedatirani list,⁷ ki nam je naključno ohranjen v kranjskem stanovskem arhivu prav med policijskimi redi 16. stoletja, in ki med posli meščanov ne navaja proizvodnje sukna, med posli kmetov pa navaja izdelovanje platna, lodna in raznih oblek iz grobega sukna, potem je glede ostalega materiala za oblačila še bolj očitno, da so bili naši kraji v veliki meri navezani na uvoz.

Zaključujemo z ugotovitvijo, da nam policijski redi 16. stoletja posredujejo poznavanje predpisov, ki so tedaj veljali za oblačenje, delno pa nas seznanjajo tudi z obleko samo in materialom, iz katerega se je izdelovala. Istočasno dokazuje gornji pregled predpisov policijskih redov tesno povezanost noše s splošnim stanjem proizvodnje, povezanost z gospodarskim in posredno s socialnim in pravnim redom. Tako je tudi razvoj noše tesno povezan z zgodovino ljudstva, čigar noša se raziskuje.

⁷ Stan. arh. fasc. 394.

Résumé

LE COSTUME ET LE TISSU SELON LES RÈGLEMENTS POLICIERS DU XVIe SIÈCLE

Partant de la constatation que les prescriptions vestimentaires dans l'organisme féodal eurent toujours une signification importante pour la distinction extérieure des personnes d'après leur rang social, l'auteur de l'article constate qu'il existait en Slovénie au XVIe siècle des conditions tout particulièrement favorables au développement de ces prescriptions. En effet, les conditions économiques nouvellement nées eurent pour conséquence des changements dans le genre d'habillement et c'est pour cela que le Prince de la Province essaya, par des prescriptions vestimentaires, de retenir ces changements dans certaines limites d'état distinctes. En exposant ces prescriptions, l'auteur tient compte avant tout du costume paysan en tant qu'objet ethnographique de la plus grande importance.

Les prescriptions sur le costume et le tissu au XVIe siècle font partie intégrante dans ce qu'on appelle les règlements policiers.

Dans la première partie du présent article, les règlements policiers aussi bien que les projets de loi et la correspondance qui se rapporte à leur formation, sont exposés chronologiquement avec un bref aperçu du contenu essentiel des prescriptions vestimentaires. Après avoir exposé particulièrement le règlement provincial (Landesordnung) de Maximilien (qui vraisemblablement n'est qu'un projet de loi), la «Nouvelle police» de Ferdinand, le «Règlement des artisans et des domestiques dans les provinces de l'Autriche inférieure» de l'année 1527 et deux projets non datés des règlements policiers de Ferdinand, l'auteur y traite en détail l'histoire de la rédaction du Règlement policier de l'année 1542 et de ses prescriptions vestimentaires (en tenant compte des remarques sur le projet de loi précédent). Cet aperçu se termine avec le règlement de l'année 1552 et les règlements de l'année 1577, publiés à part pour chaque région particulière et non, comme on l'on avait fait jusqu'alors, sous forme d'un seul règlement commun pour plusieurs régions.

La deuxième partie de l'article nous offre un aperçu systématique des conclusions qui résultent des sources traitées, à savoir:

1. L'intention des prescriptions vestimentaires était de limiter la coquetterie et un luxe exagéré surtout dans les vêtements — et surtout de garantir la différenciation sociale exprimée par des moyens extérieurs. En ce qui concerne les prescriptions spéciales sur le tissu à employer c'est la raison économique-politique, qui les avait déterminées — à savoir assurer la qualité du tissu importé et limiter l'écoulement des monnaies hors des provinces par la diminution de l'importation de textiles et d'ornements trop chers.

2. Les prescriptions vestimentaires des règlements policiers du XVIe siècle expriment le principe fondamental du costume d'alors — c'est à dire que le rang social de chaque individu doit s'exprimer à l'extérieur par son costume. Les limites sont strictement déterminées, surtout entre les nobles au véritable sens du terme (nobles qui vivent de leurs rentes et de leur biens), les bourgeois et les paysans. Le 1er et le 2e groupe se subdivisent en plusieurs sections.

Cette distinction s'exprime: Premièrement, tant dans les matériaux permis ou défendus au groupe déterminé que dans la qualité de ces matériaux, par l'emploi de certains matériaux pour les parties déterminées du costume ou par leur prix.

Deuxièmement, cette distinction s'exprime dans les sortes d'ornements vestimentaires (particulièrement les bordures). On y limite la qualité des matériaux à employer, on y fixe les sortes de matériaux dont les ornements peuvent être faits, leur prix, la largeur des bordures et cela, en partie, séparément pour les deux sexes.

La distinction de la coupe des vêtements est, en comparaison avec la distinction des matériaux et des ornements, beaucoup moins accentuée. La prescription la plus importante est que le costume paysan ne doit être ni divisé ni découpé.

5. Des prescriptions traitées s'ensuit la peinture suivante de ce que doit être le costume paysan: habits et manteaux de drap pour les deux sexes. Pour les hommes: pantalons de drap de meilleure qualité, pattes de renard comme fourrure, peaux de moins bonne qualité comme par ex. de mouton pour la doublure, bérêts de laine ou bérêts avec bords en fourrure ordinaire. Pour les femmes: blouses et corsages de meilleur drap, dos de lapins domestiques comme fourrure, peaux ordinaires comme chez les hommes pour la doublure, passementeries de soie et rubans de soie pour les cheveux et mailles artificielles de soie ordinaire. Pour les autres besoins la futaine est permise aux deux sexes.

4. Mais divers signes nous montrent que le costume en ce qui concerne le luxe ne s'est par réglé en fait sur ces prescriptions au XVIe siècle. Toutefois ces sources sont utilisables pour la connaissance de l'état de fait dont on tenait compte en les rédigeant.

Ainsi nous pouvons tirer des conclusions sur les diverses parties des vêtements qui étaient alors portés ordinairement. Nous constatons une tendance générale de développement du costume (influence du costume espagnol et tendance au luxe) et nous reconnaissons les matériaux qui étaient utilisés pour les vêtements. Parmi ces matériaux le plus intéressant est le drap non apprêté, utilisé pour la confection des vêtements par les paysans da Carniole.

5. Les renseignements ultérieurs portent sur le côté technique du travail du drap qui était foulé, tendu dans des cadres, étiré, mouillé et apprêté. Cette dernière étape était exécutée par des artisans dans les villes du pays.

6. Finalement, grâce aux sources exposées dans cet article, il nous est possible de nous faire une idée du commerce et de la politique commerciale du XVIe siècle. Les tissus de textile étaient généralement fabriqués à l'étranger. Des tissus importés on cite particulièrement les draps de bonne qualité de Linden et de la Bohême, surtout de la région de Trigla. On importait aussi des draps d'Angleterre, des Pays-Bas, d'Italie et d'Allemagne. Cependant, surtout les draps italiens étaient de mauvaise qualité. On importait les tissus luxueux particulièrement des diverses villes italiennes, comme Venise, Milan, Gênes, Lucce et autres. Le commerce était en partie entre les mains des commerçants originaires d'Ecosse et de Savoie. Les exemples de fraude et de vente de mauvais tissus n'étaient pas rares. Aussi dut-on consigner des mesures contraires dans les règlements policiers.

La production du drap de pays était assez peu développée.

Prispevek k zgodovini naših moških noš

Franjo Baš

V času od 1. novembra 1784 do 30. januarja 1785 in od 1. februarja do 30. aprila 1785 je pobegnilo na nekdanjem Kranjskem, Koroškem in Štajerskem 42 za vojaško službo popisanih podložnikov, sinov vojakov ter dopustnikov. Za temi je bila izdana poleti 1785 v Gradcu nedatirana tiralica,¹ ki podaja postavo begunca ter njegovo obleko in je kot taka vir za zgodovino naše moške noše v predzadnjem desetletju XVIII. stoletja.

Viri za zgodovino noš so v prvi vrsti slike, inventarji in opisi posamezne zemlje ter njenih ljudi. Prve pogosto iz nastrojenja časa in iz smotra upodobitve same idealizirajo posedujočega ali reprezentirajočega upodobljenca, drugi navajajo snov in ohranjenost in tretji pa radi posplošujejo to, kar je posebno očitno. V primeru naše tiralice imamo služben vir za obleko malega delovnega človeka v starosti od 15 do 32 let, ki je bil najbolj pritegnjen k vojaški službi, oziroma ki je bil kot vojaški otrok oddan v rejo; zaradi svojega smotra se tiralica gotovo poizkuša čim določneje približati dejanskemu izgledu in s tem tudi dejanskemu zgodovinskemu stanju moške noše. S pričujočim prispevkom imamo za to tudi namen ponovno, n. pr. za V. Gerambom² opozoriti na tovrstna oznanila naših noš, ki bi zamogla v marsičem izpopolniti podatke iz slikovnih, inventarnih ter krajevno ali pokrajinsko pisanih virov.

V tiralici navedeni begunci so po poklicu kmetski in meščanski sinovi, kmetski, konjski, vozniški in mliški hlapci, gosposki in kmetski rejenci, čevljarski, krznarski in vrtnarski pomočniki ter vajenci, dva sta viničarska

¹ Kurenda v arhivu Pokrajinskega muzeja v Mariboru, inv. štev. 6880.

² Geramb V., Steirisches Trachtenbuch, I, 413, Graz 1932—34.